

Kulttuuriset ja tekstuaaliset tekijät alluusioiden kääntämisessä ja tulkinassa

MINNA RUOKONEN

Väitöksenalkajaisesityelmä Turun yliopistossa 10. joulukuuta 2010

Kaunokirjallista tekstiä saatetaan pitää kirjailijan luomana muuttumattomana taide-teoksena. Painettu sana herää kuitenkin henkiin vasta lukijan mielessä, kun tämä muodostaa tekstin merkitys- ja tyylipiirteistä oman tulkintansa. Eri aikoina ja erilaisissa kulttuureissa lukijat voivat tulkita tekstiä hyvinkin eri tavoin, etenkin silloin, kun teksti välittää epäsuoria, ääneen lausumattomia eli implisiittisiä merkityksiä. Tällaiset merkitykset ovat usein haaste paitsi lukijalle myös kääntäjälle.

Tutkimuksessani tarkastelen epäsuoria merkityksiä välittäviä intertekstuaalisia viittauksia, joita kutsutaan alluusioiksi. Ymmärtääkseen alluusion syvällisemmän merkityksen lukija tarvitsee tietoa toisesta tekstistä eli alluusion viittauskohteesta. Tästä syystä alluusioiden kääntäminen on usein käännösongelma: erilaisen kulttuuritaustansa vuoksi käännöksen lukijat eivät läheskään aina tunne samoja viittauskohteita kuin lähtötekstin lukijat eivätkä siis voi päätellä alluusioiden syvempää merkitystä.

Käännöstutkimuksessa alluusioita on tarkasteltu lähinnä kahdesta näkökulmasta. Toisaalta on pyritty selvittämään, millaisia epäsuoria merkityksiä lähtötekstin alluusioihin sisältyy ja miten nämä merkitykset voitaisiin välittää käännöksen lukijoille. Toisaalta on tehty lukijatutkimuksia, joissa on käynyt ilmi, että vieraat alluusioiden ovat usein hankalia ymmärtää ja voivat hämmäntää tai jopa ärsyttää käännöksen lukijoita.

Omassa tutkimuksessani halusin kehittää menetelmän, jonka avulla alluusioiden eri lukijoille tarjoamia tulkintamahdollisuuksia pystytään analysoimaan aikaisempaa monipuolisemmin. Kiinnitän huomiota erityisesti sellaisiin tulkintamahdollisuuksiin, joita aikaisemmassa tutkimuksessa ei ole juuri käsitelty. Sovellan menetelmää tapaus-tutkimuksessa, jossa selvitän, millaisia tulkintamahdollisuuksia Dorothy L. Sayersin (1893–1957) suomennettujen salopoliisiroomaanien alluusioiden tarjosivat suomalaisille lukijoille 1940- ja 1980-luvuilla. Tavoitteenani on myös hahmottaa, miten suomentajien käännösratkaisut ja alluusioiden tulkintamahdollisuudet liittyvät toisaalta lähtötekstin alluusioiden piirteisiin ja toisaalta kohdekulttuurin kontekstiin.

Kehittämäni menetelmä perustuu siihen, että lukija tulkitsee tekstiä myös pinta-merkityksen sekä tyyli- ja muotopiirteiden avulla. Vaikka alluusio siis viittaisikin lukijalle vieraaseen tekstiin, alluusion pintamerkitys ja tyyli saattavat auttaa lukijaa rakentamaan alluusiolle luontevan ja tekstiyhteyteen sopivan tulkinnan.

Havainnollistan tätä esimerkillä Sayersin romaanin *The Five Red Herrings* (1931) vuonna 1985 ilmestyneestä Hilka Pekkasen suomennoksesta, nimeltään *Yksi kuudesta*. Esimerkissä amatöörisalopoliisi lordi Peter Wimsey auttaa maalaiskylän poliisia selvittämään murhaa ja tekee tiedusteluja kylän asukkaiden keskuudessa. Yksi asukkaista, Bob Anderson, yrittää puolestaan udella Wimseyltä, miten murhatutkimus etenee.

[Bob Anderson:] “ – – But tell us, Wimsey, you that’s hand in glove with the police –”

“I’m not allowed to tell anything,” said Wimsey, plaintively. “You mustn’t tempt me. It’s not fair. *I could not love thee, Bob, so much, loved I not honour more.* Besides, I’m supposed to be finding things out, not giving information away.”

Dorothy L. Sayers 1931: *The Five Red Herrings*, 13. luku, s. 140.

[Bob Anderson:] ” - - Mutta sanopas nyt Wimsey, kun kerran olet niin hyvää pataa poliisin kanssa...”

”Minulla ei ole lupa kertoa mitään”, Wimsey sanoi pahoitellen. ”Ette saa maanitella. Se ei ole reilua. *Kas, en voisi sua rakastaa, Bob, jos kunniaa en rakastaisi enemmän.* Sitä paitsi minun pitäisi hankkia tietoja eikä jaella niitä.”

Dorothy L. Sayers / Hilka Pekkane
1985: *Yksi kuudesta*, s. 149.

Wimsey englanninkielisessä repliikissä kursivoitu ilmaus, *I could not love thee, Bob, so much*, on alluusio, joka viittaa Richard Lovelacen runoon ”To Lucasta, On Going to Wars” (1649). Runossa nuorukainen hyvästelee rakastettunsa ja lähtee sotaan, koska hän haaveilee urotöiden tuomasta kunniaa ja koska pelkurimainen kotiin jääminen halventaisi hänen tunteitaan rakastettua kohtaan.

Lähtötekstin alluusio ilmaisee useita eri merkityksiä, joista ehkä selkeimmin nouse esiin huumori: Wimsey lainaa romanttista runoa ja kieltäytyy sen sanoin kertomasta Andersonille, mitä murhatutkimuksissa on ilmennyt. Näin runon ylevä tunnelma ja romaanin arkinen tilanne kohtaavat huvittavalla tavalla. Alluusion käyttäminen myös pehmentää kieltoa ja kertoo Wimsey nokkeluudesta ja lukeneisuudesta. Vakavammassa mielessä viittauskohde muistuttaa lukijaa vanhasta jalon ja kunnia-kaan käytöksen ihanteesta, jota Wimseykin itse asiassa seuraa kieltäytyessään vastamasta Andersonin kysymykseen.

Tällaisia merkityksiä lähtötekstin alluusiolla siis saattaa olla sen tunnistaville lukijoille. Käännöksen lukijoiden näkökulmasta tilanne on päällisin puolin hyvin toisenlainen. Lovelacen runoa ei tietävästi ole käännetty suomeksi, joten suomentajan ei ollut mahdollista hyödyntää aikaisempaa käännöstä. Sen sijaan hän on kääntänyt alluusion melko suoraan välittäen kuitenkin lähtötekstin merkityksen ja tyylipiirteet.

Käännöksen lukijat eivät siis todennäköisesti voi yhdistää käännettä alluusiota sen alkuperäiseen viittauskohteeseen. Toisaalta he pystyvät silti tulkitsemaan käännetyn alluusion sen pintamerkituksen perusteella: viittaukset rakkauteen ja kunniaan

kertovat yhä vertauskuvallisesti, ettei Wimsey voi asettaa ystävyyttä salapoliisintyön edelle. Lisäksi käännökseen runolliset tyylipiirteet, kuten sanajärjestys ja rytmi, tuovat Wimsey'n repliikkiin hyvin samankaltaista vanhahtavaa tunnelmaa kuin lähtötekstin alluusio. Suomennetussa alluusiosta on myös huumoria, vaikka huvittavuus syntyykin tekstinsisäisestä runollisen lausahduksen ja arkisen tilanteen välisestä kontrastista eikä enää intertekstuaalisesta alluusion viittauskohteen ja salapoliisiromaanin vastakainasettelusta.

Esimerkki havainnollistaa, että tuntemattomatkin alluusiot saattavat käännettyinä olla tulkittavissa pintamerkityksensä ja tyylipiirteidensä perusteella ja jopa välittää samankaltaisia merkityksiä kuin lähtötekstin alluusiot. Alluusioita voidaan siis tulkita muillakin tavoin kuin suhteessa viittauskohteeseensa.

Alluusioiden tulkintamahdollisuudet

Aikaisemman tutkimuksen perusteella voidaan päätellä, että tietyn lukijakunnan mahdollisuudet tulkita alluusioita riippuvat alluusioiden kulttuurisista ja tekstuaalisista ominaisuuksista. *Kulttuurisen tunnettuuden* näkökulmasta alluusio voi olla tietylle lukijakunnalle tuttu tai tuntematon. Tekstuaalisia ominaisuuksia ovat alluusion *pintamerkityksen koherenttius* sekä *muoto- ja tyylipiirteiden tunnusmerkittäisyys*. Joidenkin alluusioiden pintamerkitys on koherentti eli ymmärrettävissä kirjaimellisesti tai vaikkapa kielikuvana ilman tietoa viittauskohteesta, kuten edellä käsittelemässäni esimerkissä. Toiset alluusiot taas saattavat olla hankalia tai lähes mahdottomia ymmärtää ilman viittauskohdettaan. Lisäksi alluusion muoto ja tyyli saattavat olla tunnusmerkillisiä eli poiketa ympäröivästä tekstistä, kuten äskeisessä esimerkissä, tai sulautua ympäröivään tekstiin lähes saumattomasti eli tunnusmerkittömästi.

Aikaisemmassa tutkimuksessa näitä kolmea tekijää on käsitelty melko vähän. On kuitenkin viitteitä siitä, että ne vaikuttavat toisaalta suomentajien tekemiin käännösratkaisuihin, toisaalta lukijoiden tulkintamahdollisuuksiin. Omassa tutkimuksessani kehitän tekijöille systemaattiset, tekstuaalisiin piirteisiin ja kirjalliseen aineistoon perustuvat luokittelukriteerit, jotta tulkintamahdollisuuksia voisi analysoida silloinkin, kun empiirinen lukijatutkimus ei ole mahdollista. Esimerkiksi kulttuurista tunnettuutta voidaan arvioida viittauskohteen julkaisuhistorian perusteella.

Millaisin eri tavoin alluusioita sitten voidaan tulkita? Aikaisemmassa tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota lähinnä siihen, onko alluusio lukijoille tuttu. Tällöin lukijoilla on mahdollisuus *allusiiviseen tulkintaan*: he voivat huomata alluusion yhteyden toiseen tekstiin ja tulkita alluusion suhteessa sen viittauskohteeseen.

Alluusioiden piirteiden perusteella voidaan kuitenkin erottaa lisäksi kolme muutakin tulkintamahdollisuutta. *Pseudo-allusiivinen tulkinta* on mahdollinen, kun tuntematon alluusio erottuu ympäröivästä tekstistä esimerkiksi tyyliltään tai lainausmerkien vuoksi ja on pintamerkitykseltään ymmärrettävä kirjaimellisesti tai kuvaannollisesti, vaikkapa kielikuvana. Hyvä esimerkki pseudo-alluusiosta on edellä käsitelty *Kas, en voisi sua rakastaa, jos kunniaa en rakastaisi enemmän*.

Ei-allusiivinen tulkintamahdollisuus taas syntyy, kun vieras alluusio sulautuu ympäröivään tekstiin sekä muodoltaan että merkitykseltään siinä määrin, että lukija ei todennäköisesti edes huomaa tekstikohtaa mahdolliseksi alluusioksi, vaan tulkitsee sen pelkästään osana muuta tekstiä.

Mikäli alluusio sen sijaan on lukijoille todennäköisesti tuntematon ja pintamerkitykseltään epäselvä eli inkoherentti, siitä usein muodostuu Ritva Leppihalmeen teoksessaan *Culture Bumps* (1997) määrittelemä *kulttuuritöyssy*, joka hämmentää tai häiritsee lukijaa.

Tulkintamahdollisuudet ovat siis tapa luokitella ja kuvata sitä tietyn lukijakunnan saatavilla olevaa tekstuaalista potentiaalia, jonka perusteella yksittäiset lukijat muodostavat tulkintansa. Tulkintamahdollisuudet eivät vielä kerro, mitä tarkempia merkityksiä lukijat esimerkiksi pseudo-alluusiosta näkevät. Esimerkiksi edellä käsiteltyä pseudoalluusiota *Kas en voisi sua rakastaa* voivat toiset lukijat pitää lähinnä humoristisena ja toiset taas kiinnittää huomiota sen ilmaisemaan kunniakäsitykseen.

Pelkästään tulkintamahdollisuuksien jakauman selvittäminen on kuitenkin hyödyllistä, koska tämä antaa yleiskuvan siitä, miten tietty lukijakunta pystyi tulkitsemaan tekstin alluusioita. Löysivätkö lukijat paljon todennäköisesti tuttuja viittauksia muihin teksteihin? Oliko tekstissä runsaasti runollisilta vaikuttavia mutta vieraita pseudoalluusioita? Olivatko alluusioiden kadonneet kokonaan ja muuttuneet ei-allusiivisiksi, tai oliko alluusioita peräti tullut vaikeaselkoisiksi kulttuuritöyssyjä?

Yksittäisiä alluusioita voi myös analysoida tarkemmin ja pohtia, miten alluusion merkitykset muuttuvat, jos siitä tuleekin tietyille lukijakunnalle vaikkapa pseudo-alluusio. Näin saadaan monipuolisempi ja tarkempi käsitys lukijoiden kokemuksesta kuin keskittymällä pelkästään allusiiviseen tulkintaan.

Tapaustutkimus: alluusioiden 1940- ja 1980-luvuilla suomennetuissa Dorothy L. Sayersin salapoliisiromaaneissa

Tutkimuksessani kehitetyn menetelmän avulla voi periaatteessa analysoida alluusioita sekä alkuperäisissä että käännettyissä teksteissä. Itse soveltan menetelmää tapaustutkimuksessa, jossa tarkastelen, millaisia tulkintamahdollisuuksia Dorothy L. Sayersin suomennettujen romaanien alluusioiden tarjosivat lukijoille. Pyrin myös selvittämään, käännettiinkö tietynlaisia alluusioita tietynlaisten käänösstrategioiden avulla.

Valitsin tutkimusaineistokseni Dorothy L. Sayersin salapoliisiromaanit, koska niissä esiintyy runsaasti erityyppisiä alluusioita. Osittain juuri alluusioiden vuoksi Sayersin teoksissa ei myöskään ole kyse pelkästään murhamysterien ratkaisemisesta kuten perinteisissä salapoliisiromaaneissa, vaan myös tyyliseikat, henkilökuvaus ja teemat ovat tärkeitä. Tutkimuksessani keskityn seuraaviin romaaneihin ja niiden suomennoksiin:

Taulukko 1.
Aineisto.

Lähtöteksti	1940-luvun suomennos	1980-luvun suomennos
<i>Whose Body?</i> (1923)	<i>Kuka ja mistä?</i> Suom. ”Niilo Lavio” (Unto Varjonen) Tammi 1944	<i>Kuka ja mistä?</i> Suom. Kristiina Rikman WSOY 1986
<i>Clouds of Witness</i> (1926)	<i>Kuolema keskiyöllä</i> Suom. Oiva Talvitie Tammi 1948	–
<i>Strong Poison</i> (1930)	–	<i>Myrkkyä</i> Suom. Paavo Lehtonen WSOY 1984
<i>The Five Red Herrings</i> (1931)	–	<i>Yksi kuudesta</i> Suom. Hilikka Pekkanen WSOY 1985
<i>The Nine Tailors</i> (1934)	<i>Kolmesti kuollut</i> Suom. ”V. Vankkoja” Tammi 1948	<i>Kuolema kirkkomaalla</i> Suom. Annika Eräpuro Viihdeviikarit 1989

Aineistossa on näin kahdessa erilaisessa kontekstissa laadittuja käännoiksi seitsemältä eri suomentajalta, ja kahdesta lähtötekstistä on jopa kaksi suomennosta. Kussakin lähtötekstissä on 71–148 alluusiota. Kaikkiaan analysoituja alluusioita oli 536 kappaletta.

Suomennosten kulttuurikonteksteihin perehdyin tarkastelemalla salapoliisiromaani-
nien asemaa suomalaisessa kirjallisuusjärjestelmässä, suomennoksilta odotettuja piirteitä sekä suomentajien ammattikuvaa, taustoja ja työoloja. Hyödynsin aikaisempaa tutkimusta kuten *Suomennoskirjallisuuden historiaa* (2007), mutta lisäksi analysoin uutta aineistoa, esimerkiksi eri lähteissä julkaistuja käännoisarvioita. Haastattelin myös niitä kolmea 1980-luvulla toiminutta suomentajaa, Annika Eräpuroa, Hilikka Pekkasta ja Kristiina Rikmania, jotka olivat edelleen tavoitettavissa. Tutkimus tarjoaa näin uutta tietoa myös suomennoskirjallisuuden ja salapoliisiromaani-
nien historiasta.

Suomentajan työ ja salapoliisiromaani- nien asema 1940- ja 1980-luvuilla

Kohdekontekstien analyysistä kävi ilmi, että alluusioiden kääntäminen oli vaativa tehtävä sekä 1940- että 1980-luvun suomentajille. Lähtötekstien alluusioita on usein vaikea tunnistaa ilman Sayersin tuotantoa käsittelevää hakuteosta tai Internet-hakua. Aineiston suomentajilla ei kuitenkaan ollut käytettävissään kumpaakaan hakumahdollisuutta, ja sitä paitsi kunkin lähtötekstin alluusioista yli 60 prosenttia oli todennäköi-

sesti vieraita suomalaisille lukijoille. Usein alkuperäisen alluusion viittauskohteena ollut tekstiä ei ollut lainkaan aiemmin käännetty suomeksi. Toisinaan alluusio saattoi viitata kohdekulttuurissa hyvinkin vakiintuneen aseman saavuttaneeseen tekstiin, kuten Raamattuun, mutta tarkempi viittauskohde oli yksittäinen tekstikatkelma, jota lukijat tuskin tunnistivat.

1940-luvulla suomentajien tehtävää vaikeuttivat monet muutkin tekijät. Työtahti oli sekä sota-aikana että sen jälkeen varsin kiireinen, englantia oli harvoin suomentajien parhaiten hallitsema vieras kieli ja suomentaminen oli enimmäkseen sivutoimista eikä siihen ollut varsinaista koulutusta. Esimerkiksi Sayersin suomentajista Oiva Talvitie julkaisi parhaimmillaan – tai pahimmillaan – kahdeksan romaanisuomennosta vuodessa, vaikka hän samaan aikaan työskenteli päätoimisena *Kauppalahden* toimittajana. Myös salanimiä käyttäneet Niilo Lavio ja V. Vankkoja toimivat mitä ilmeisimmin kääntäjinä vain sivutoimisesti.

Suomennosten laatua kommentoineiden arvostelujen perusteella suomennoksilta odotettiin 1940-luvulla oikeakielisyyttä ja luontevuutta sekä lähtötekstin merkitysten ja tyylin välittämistä. Arvostelijoiden käännoksistä poimivat esimerkit viittaavat kuitenkin siihen, että käytännössä suomennoksissa saattoi esiintyä runsaasti väärinymmärrettyjä merkityksiä, muokkauksia ja poistoja.

Tällaiset ristiriidat lukijoiden odotusten ja käännosten ominaisuuksien välillä ovat saattaneet olla erityisen yleisiä vähäarvoisena pidetyn viihdekirjallisuuden kuten salapoliisiromaanien suomennoksissa. 1940-luvulla salapoliisiromaaneita pidettiin arvoituksen ratkaisuun keskittyvinä yksinkertaisina palapeleinä, joilla ei juuri ollut kaunokirjallisia ansioita. Niitä ei esimerkiksi suositeltu hankkimaan kirjastoihin, koska niiden ajateltiin houkuttelevan lukijat pois arvokkaamman kirjallisuuden parista. Tällaisessa tilanteessa kustantajat tuskin rohkaisivat kääntäjiä käyttämään aikaa ja näkemään vaivaa salapoliisiromaaneja suomennettaessa, ja lajin huono arvostus saattoi vaikuttaa myös kääntäjien motivaatioon.

Myös 1980-luvulla suomennoksilta odotettiin luontevaa, elävää suomen kieltä, mutta nyt korostettiin lisäksi lähtötekstin tyylin ja tunnelman välittämistä. Käytännössä suomentajien aikataulut olivat realistisempia, englannin taidot parempia ja päätoiminen suomentaminen mahdollista. Vaikka kaunokirjallisuuden suomentajille ei edelleenkään ollut varsinaista täysimittaista koulutusta, monet suomentajat olivat opiskelleet yliopistossa alaan liittyviä aineita kuten vieraita kieliä tai kirjallisuutta sekä osallistuneet yksittäisille suomentamiskursseille.

Tultaessa 1980-luvulle myös salapoliisiromaanien arvostus oli lisääntynyt, vaikka kielteisiäkin asenteita esiintyi edelleen. Viihdekirjallisuuden kääntämisestä yleensä maksettiin vähemmän, ja salapoliisiromaaneja saatettiin antaa käännettäväksi uraansa aloitteleville kääntäjille, koska niitä pidettiin helpompina suomentaa. Kaiken kaikkiaan olosuhteet olivat kuitenkin suotuisimmat Sayersin romaanien suomentamiselle kuin 1940-luvulla.

Suomennetut alluusioiden ja niiden tulkintamahdollisuudet

Suomennosten analysointi osoitti, että alluusioiden käänöksissä oli sekä yhtäläisyyksiä että eroja. Sekä 1940- että 1980-luvun suomennoksissa kohdelukijoille vieraitakin alluusioita oli usein säilytetty, mikäli ne olivat koherentteja ilman viittauskohdettaan eli ymmärrettävissä pintamerkityksensä perusteella joko kirjaimellisesti tai kuvaannollisesti. Sen sijaan vieraita ja pintamerkitykseltään epäselviä alluusioita oli usein muokattu tai poistettu.

1980-luvun suomentajat kuitenkin säilyttivät lähtötekstin alluusioita useammin ja tarkemmin kuin 1940-luvun suomentajat. 1940-luvun suomennoksissa pitkiä virkkeitä oli usein katkottu, yksittäisten sanojen merkitykset olivat muuttuneet ja alluusioita oli monesti jätetty kokonaan pois. Nämä ratkaisut liittyivät ennen muuta aikakausien erilaisiin työoloihin sekä salapoliisikirjallisuuden asemaan. 1940-luvun kiireinen, sivutoiminen suomentaja ei luultavasti olisi pystynyt käyttämään riittävästi aikaa vähäarvoisena pidetyn viihdekirjan kääntämiseen, vaikka olisi halunnutkin. Myös heikoilla englannin kielen taidoilla saattoi olla vaikutusta.

Alluusioiden tulkintamahdollisuudet olivat kaikissa käänöksissä muuttuneet sikäli, että melko harvat suomennetut alluusioiden tulkintatavat olivat enää kohdelukijoiden tunnistettavissa: kussakin suomennoksessa allusiivinen tulkinta oli mahdollinen enimmillään noin kolmanneksessa tapauksista.

Erot 1940- ja 1980-luvun suomennosten välillä näkyivät selvimmin pseudo-allusiivisissa ja ei-allusiivisissa tulkintamahdollisuuksissa. 1980-luvun suomennoksissa kulttuurisesti vieraat alluusioiden tulkintatavat olivat varsin johdonmukaisesti käännetty säilyttävien strategioiden avulla, jotka välittivät lähtötekstin alluusioiden muodon ja tyylin tunnusmerkillisyyden niin, että käännetty alluusio voitiin tulkita pseudo-allusioksi. Sen sijaan 1940-luvun suomennoksissa vieraita alluusioita oli usein muokattu tai jätetty pois tavalla, joka johti ei-allusiiviseen tulkintaan.

Kohdelukijoiden kannalta tämä merkitsi sitä, että 1980-luvun suomennettujen alluusioiden tulkintamahdollisuus vaati todennäköisesti jonkin verran enemmän vaivaa. Toisaalta 1980-luvun pseudo-allusiivisten käänöksien pohjalta oli useimmiten mahdollista rakentaa ymmärrettävä, lukukokemuksesta rikastuttava tulkinta, ja monesti pseudo-alluusioiden pintamerkitys ja tyylipiirteet jopa välittivät samankaltaisia merkityksiä kuin lähtötekstin alluusioiden, kuten yllä käsitellyssä esimerkissä *Kas, en voisi sua rakastaa*. 1940-luvun suomennosten muokkaukset ja poistot periaatteessa helpottivat tulkintaa, mutta mahdollisia kulttuuritöyssyjä ja muita epäselviä kohtia esiintyi edelleen, toisinaan jopa kääntäjän tekemien muutosten seurauksena. 1940-luvun suomennoksissa myös käännettyjen alluusioiden merkitykset olivat muuttuneet enemmän lähtötekstiin nähden.

Kulttuurikontekstin vaikutus siis näkyi sekä käänöksissä että käännettyjen alluusioiden tulkintamahdollisuuksissa. Tutkimustulokset viittaavat kuitenkin myös siihen, että etenkin lähtötekstin alluusioiden pintamerkitys saattaa vaikuttaa käänöksien strategioiden valintaan ainakin silloin, kun suomentajalla ei ole realistisia mahdollisuuksia tunnistaa lähtötekstin alluusioita. Tämä havainto on syytä ottaa huomioon jatkossakin tutkittaessa alluusioiden kääntämistä. Lisäksi tutkimuksessa korostui, että käännetty

pseudo-alluusiot voivat välittää samankaltaisia merkityksiä kuin lähtötekstin varsinaiset alluusiot. Kohdelukijoille vieraiden alluusioiden säilyttäminen voi siis joissakin tilanteissa olla hyvä ratkaisu pyrittäessä lähtötekstin merkitysten välittämiseen.

Tutkimusmenetelmän merkitys

Tutkimukseni esittelee uuden menetelmän tarkastella alluusioita, niiden kääntämistä ja tulkintamahdollisuuksia. Kehitetty menetelmä kiinnittää huomiota paitsi kulttuuristen myös tekstuaalisten piirteiden merkitykseen alluusioiden kääntämisessä ja tuo näin esille uusia tekijöitä, jotka on hyvä ottaa huomioon myöhemmässä tutkimuksessa. Lisäksi menetelmä tarjoaa uuden tavan analysoida sitä, miten erilaiset lukijaryhmät kokevat alluusiot, myös silloin, kun näitä lukijoita ei voi tavoittaa empiirisen lukijatutkimuksen avulla. Menetelmä ottaa laajemmin huomioon eri lukijaryhmien allusioille antamat merkitykset ja täydentää näin aikaisempaa, allusiiviseen tulkintaan keskittyntä tutkimusta.

Kehitetyllä menetelmällä on myös rajoituksensa. Koska kyse on laadullisesta tutkimusmenetelmästä, arviot alluusion tunnettuudesta tai sen pintamerkityksen ymmärrettävyydestä ovat pohjimmiltaan tutkijan tulkintoja. Tulkintojen perustana on toki kokonaiskuva kohdelukijoista, joka ottaa huomioon muun muassa heidän koulusivistyksensä sekä eri viittauskohteiden aseman ja levinneisyyden kohdekulttuurissa. Yksittäiset lukijat saattavat aina muodostaa osin odottamattomia tulkintoja, mutta kokonaisuudessaan arviot kuvaavat varsin tarkkaan, millaiset mahdollisuudet tietyn lukijakunnan edustajalla todennäköisimmin oli tulkita alluusioita. Yleistyksinäkin tulokset antavat realistisemmän kuvan lukijoiden tulkintamahdollisuuksista kuin aikaisempi tapa keskittyä allusiiviseen tulkintaan.

Tutkimusmenetelmää olisi kuitenkin tärkeää kehittää edelleen analysoimalla materiaalia, jota voidaan empiirisesti testata lukijoilla. Soveltamalla kahta menetelmää samaan aineistoon saataisiin selvempi kuva kummankin menetelmän vahvuuksista ja heikkouksista.

Kehitetty tutkimusmenetelmä tulee varmastikin vielä muuttumaan ja muuntumaan eri tarkoituksiin. Toivon kuitenkin, että se tällaisenaankin toimii avauksena, joka lisää kiinnostusta lukijoiden erilaisia tulkintoja kohtaan ja osoittaa, että nämä erilaiset tulkinnat eivät välttämättä ole ongelma vaan rikkaus.

Minna Ruokonen: *Cultural and textual properties in the translation and interpretation of allusions. An analysis of allusions in Dorothy L. Sayers' detective novels translated into Finnish in the 1940s and the 1980s.* Annales Universitatis Turkuensis, Humaniora 330. Turku: Painosalama Oy 2010. <https://www.doria.fi/handle/10024/66203>.

Kirjoittajan yhteystiedot:

Englannin kieli, englannin kääntäminen ja tulkkaus, Signum, 20014 Turun yliopisto
etunimi.sukunimi@utu.fi